

Inleiding

Augustus in 1945 was een warme maand. Misschien was het wel warmer dan anders, niet alleen door de onverschillige zon en de vochtigheid, maar ook doordat er zo veel was gebeurd dat iedereen zich hier onzeker door voelde. De stad zag eruit als een grande dame die tot de bedelstaf is vervallen maar nog iets van stijl heeft weten te behouden. Witte muren waren vuil en afgebladderd en sommige stadsdelen zagen er uitgewoond uit. Afscheidingen van hout en bamboe en prikkeldraad vond je er nog op de raarste plaatsen, net als wachtposten met zandzakken. Het openbaar vervoer kwam weer wat op gang. Militaire wagens zag je vaak, maar voor particuliere auto's was er nog niet genoeg benzine. Er hingen vlaggen uit. De onze en ook nog een andere met een kleur minder.

De spanning van hitte, onzekerheid en drie jaren ondervoeding hing overal, ook al was er medio die augustusmaand het onverwachte bericht gekomen van de Japanse capitulatie en dus van vrede. Het was ook bij ons thuis reden tot getemperde vreugde, daar achter de omheining van bamboe die ons grote erf beschermde waar er geen muur stond. Sommigen, die de oorlogsjaren achter die omheining hadden doorgebracht, waren vertrokken of gingen op zoek naar familie en verwanten. Of ze gingen weg naar Europa of Australië. Er was een gebrek aan woonruimte in de stad en er was dus een komen en gaan van vreemden, die mijn grootmoeder tijdelijk opnam in haar ruime huis aan de Oud-Gondangdiaweg. Verder richting de benedenstad was de Carpentier Altingstichting weer begonnen zonder banken of boeken, in een enkel kaal lokaaltje - later zou ik er op school gaan. Tegelijkertijd echter, daagde bij ons het besef dat er wel een oorlog

ten einde was gekomen, maar dat nog roerige tijden verwacht moesten worden met opstanden en vrijheidsstrijders, die vaak niet van rovers te onderscheiden waren.

Een van degenen die wij met ongeduld terugverwachtten was mijn vader, die in 1942 over Tjilatjap naar Changi op Singapore was vervoerd en van daar over Nonthaburi in Thailand naar Kanchanaburi aan de Burma Road. Twee jaar later ging hij verder naar de kolonmijnen bij Fukuoka bij Nagasaki op Honshu in Japan, verder ook naar ziekenhuizen op Guam en de Filippijnen. Maar dat kwamen we pas veel later te weten. In die augustusmaand en in september van 1945 werd ons namens het Rode Kruis het bericht gestuurd dat mijn vader werd vermist en mogelijk was omgekomen. Wat moest zijn weduwe dan doen? Een alleenstaande vrouw die wel een kind had, maar geen uitzicht op werk. Het familiehuis bood hoogstens onderdak, geen inkomen, en gezien de stijgende criminaliteit in Batavia ook minder veiligheid dan voorheen.

Toen kwam er een welkom aanbod uit onverwachte hoek. Een van mijn moeders vrienden van vóór de oorlog had van haar omstandigheden gehoord en bood gastvrijheid op grote afstand van het roerige Batavia. De spontane gastheer heette Max Alkadrie en hij woonde in het stadje Pontianak in het zuidwesten van Borneo. Ook daar waren heel akelige dingen gebeurd in de oorlog, maar het was er rustiger en overzichtelijker dan in Batavia. Andere kennissen zorgden ervoor dat mijn moeder en haar zoontje passage kregen in een PBY Catalina vliegboot van de Koninklijke Marine en zo landden zij en ik begin oktober 1945 op het rustige water van de Kapuasrivier, waar Pontianak aan ligt. Wat een avontuur voor een jongen van nog geen vier jaar, die vlucht van enkele uren van Batavia naar Borneo in een amfibievliegtuig. Al die tijd lag ik in een van de zijkoepels buiten het toestel met wolken boven en wolken onder me, en bij het opstijgen en landen een bruisende golf van water om me heen. Wat een genot. We kregen een huis - op palen wegens de getijdewerking

van de rivier - niet ver van het sultanspaleis en dicht bij de grote moskee. De sultan zelf woonde toen in het huis van de resident. Aan een van de palen was met een grote lus een roeibootje gemeerd dat op en neer ging met de getijden en aan die kant van het huis was het al water dat we zagen, ver tot aan de andere oever. In mijn kindertijd was alles een wilde tuin en alles wat bewoog was leuk, inclusief apen en krokodillen. Ik herinner mij dat ik als kind van nog geen vijf jaar aan de rand van de rivier speelde, vastgebonden aan een stevig loopdraad, met kleine Chinese en Dajak kinderen, wier ouders even vervaarlijk leken als ze vriendelijk waren. En overal waren er heel vriendelijke, maar wel erg aparte mensen die een blond jongetje over de bol aaiden; hun lichamen waren bedekt met tekeningen in zwarte verf, tot op de intiemste delen (zo zag ik later), en bij velen waren de oorlellen centimeters uitgerekt wegens zware sieraden die ze erin droegen. Het stadje zelf was niet anders dan andere provinciale stadjes in Indonesië, maar hier hing een permanente geur van water en oerbos, en 's nachts hoorde je er veel dieren. Eerst was dat griezelig, later sliep je erdoor in.

We zouden er blijven tot in februari 1946 toen mijn vader toch in leven bleek te zijn, zij het niet springlevend. Hij kwam zijn gezin ophalen. Hij was teruggekomen met als enig bezit zijn kleren, de zegelsteen uit zijn zegelring, een bewerkt blikken vetdoosje, twee houten beeldjes die hij gemaakt had en latente leukemie. Maar ook nog met een baan bij een stoomvaartmaatschappij in Batavia, de SMN, die hij vlak voor de oorlog had gekregen. Mijn vader nam mijn moeder en mij een paar weken later mee terug naar Java op een Venezolaans vrachtschip. Waarom in 1946 de Venezolaanse vlag wapperde op de Javazee is me nooit duidelijk geworden, maar mijn vader vond dat Venezolaanse schip en wij kregen, in een zelfs voor Spartanen nauwelijks aanvaardbare hut, retourpassage naar Batavia op de ss El Libertador. Zo kwam er na ruim drie maanden een einde aan ons groene respijt in Pontianak, waar de gastvrijheid van Max Alkadrie sr. ons een welkome adempauze heeft gebracht.

Dit boek is bedoeld als een kleine, verlate dankbetuiging voor die tijd. Over geschiedenis, natuur en geografie, de volkeren die in Pontianak leven, Nederlandse expedities, economische verhoudingen van het zuidwesten van Borneo, is het een en ander geschreven, maar doorgaans als onderdeel van andere onderwerpen, zeker waar het gaat over de jaren vóór 1942.

In de Indische geschiedenis van de periode 1945-1950 komt de naam Pontianak wel vaker voor. De laatste Pontianakse sultan was niet alleen regerend vorst, maar de laatste twee jaar ook voorzitter van de West-Borneo Raad en het Bijzonder Federaal Overleg en fungerend staatshoofd van de deelstaat West-Borneo van de Verenigde Staten van Indonesië. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld in de politieke ontwikkelingen van die jaren. Hierdoor is er meer aandacht op de persoon van de sultan gevallen en op de vorming van de Verenigde Staten van Indonesië dan op zijn eigen zelfbesturend gebied, dat destijds een was van de vele.

Zolang Nederlands-Indië - als handelsvestiging, kolonie en ten slotte onder de naam Indonesië als onafhankelijke staat - en Nederland bij elkaar betrokken zijn geweest, is het land een onuitputtelijk onderwerp geweest voor literatuur, rapportage van het Binnenlands Bestuur en andere koloniale instellingen, of wetenschappelijke studies. Toen het land ná 1949 een afgesloten hoofdstuk van de Nederlandse geschiedenis was geworden, nam de stroom publicaties niet af, maar eerder toe. Alles tussen het einde van Indië, de Japanse bezetting en keukenrecepten kon het onderwerp van een publicatie worden en werd dat ook vaak. Sommige categorieën als herinneringsliteratuur en fictie, de Japanse bezettingsperiode 1942-1945 of de periode van opstanden, onrust en uiteindelijk vertrek 1945-1950 blijken goed vertegenwoordigd. Andere categorieën zijn minder goed bedeed. In het algemeen valt op dat die publicaties zich vaak richten op de twee grootste eilanden Java en Sumatra en dat de zogeheten Buitengewesten minder goed in kaart worden gebracht. Dat is immers niet zo

verwonderlijk, er is altijd meer aandacht geweest voor de centrale gebiedsdelen en er zijn dus ook veel meer bronnen voor te vinden. Wij moeten voor de Buitengewesten meer zoeken in stukken - memories van successie en allerlei interne rapportages van VOC of gouvernementsdiensten of in periodieken, die niet altijd gemakkelijk te vinden zijn - of voor de recentste periode personen interviewen.

De tijd rond 1940 is aangehouden als centraal punt. Het sultanaat was toen in zijn meest voldragen vorm. Het eerste Japanse bombardement op 20 december 1941 luidde een periode van diepgaande veranderingen in: eerst de bezettingstijd tot augustus 1945, toen de overgangstijd naar de Verenigde Staten van Indonesië, waar Nederland in december 1949 de soevereiniteit over Nederlands-Indië aan overdroeg, en ten slotte de ontbinding van de zelfbesturende gebieden, waaronder Pontianak, in 1950. Van 1940 is teruggekeken naar de stichting van Pontianak in 1771 en naar de eerdere geschiedenis van het gebied, en wordt de periode 1941-1949 behandeld. Ik heb geen nieuw onderzoek gedaan; ik sta op de schouders van deskundigen. Alle fouten zijn wel van mijzelf.

Plaats en ruimte

Eindeloze oerbossen achter de gordel van moeraswouden aan de kust. Daarachter een sterk geaccidenteerd maar wel koeler terrein. Een vochtige hitte van rond de dertig graden Celsius in de lager gelegen gebieden en een vochtigheid van ruim tachtig procent met tweehonderd millimeter regen per maand. Zeldzame diersoorten en een bijna onbereikbaar binnenland. Trage, brede rivieren die zelf wel mythische dieren lijken. Dat is Borneo al eeuwen lang. Een juwelendoos voor flora en fauna en volkenkunde. Een wereld waar de buitenstaander overweldigd wordt door alles wat hij ziet en hoort en ruikt: de te indringende planten en bomen om hem heen, de onbekende en soms angstwekkende geluiden, de reuk van vochtige aarde en vergane resten van planten.

Alles is bovenmatig in zo'n omgeving. Als kind kijk je met grote ogen om je heen omdat alles nieuw is en dus ongewoon. Vele jaren later bevond ik me in Amazonas in een soortgelijke natuur, en voelde me daar toen als mens van minder belang dan een tor of een slang. Dat is een gezonde ervaring. Dit moet wel het thuis zijn van allerlei geesten. Nergens is in de massa schier ondoordringbaar met elkaar vervlochten bomen en struiken een richting te ontdekken. Daarbij komt dat je weet dat sommige stammen die hier wonen de neiging hebben vreemdelingen geheel of gedeeltelijk op te eten en hun schedels zorgvuldig te bewaren als talisman. Alleen de rivieren gaven enige toegang tot de bossen, ondanks de minder prettige dieren die hun wateren bevolken.

Het ondoordringbare oerbos en het moeilijke terrein zorgden ervoor dat Borneo millennia lang een unieke flora en fauna kon herbergen, waarvan olifanten en orang-oetans het meest bekend zijn geworden.

Nee, het was niet gemakkelijk er te leven en alleen aan de kust ontstonden nederzettingen van enig belang. Lang na de periode die deze studie bestrijkt zou Borneo worden opengelegd door commerciële en vaak illegale houtkap en ontbossing door brand voor landbouwgronden. In die mate dat diersoorten gevaar liepen, de ontbossing een nationale ramp werd, de houtkap tienmaal zo hoog werd als in Amazonië, en periodiek een rookwolk van de brandstichtingen zelfs in Singapore en Maleisië overlast veroorzaakte.

Borneo is circa 744.000 km² groot. Van noord naar zuid is de afstand gelijk aan die van Amsterdam naar Madrid en van west naar oost gelijk aan die van Amsterdam naar Danzig. Het noordwesten bestond tot de Maleisische onafhankelijkheid uit Sabah geregeerd door de North Borneo Company, het Koninkrijk Sarawak geregeerd door de Britse familie Brooke en het sultanaat Brunei Huis van Vrede, alle onder Brits protectoraat en behalve Brunei sinds 1963 deel van de Maleisische Federatie. Nederlands Borneo bestond uiteindelijk uit de Residenties Ooster- en Zuiderafdeeling en Westerafdeeling.

West-Borneo beslaat een oppervlakte van 146.807 vierkante kilometer, dat is viermaal Nederland. Het land daalt als het ware van het Müllergebergte in het oosten, waar de Kerihun met 1.480 meter de hoogste top is, in een aantal door heuvels van elkaar gescheiden vlakten neer naar de laaggelegen kust. De grens met Centraal Borneo loopt over het Schwanergebergte, dat in de Raya op 2.280 meter een nog iets hogere top heeft. In het noorden loopt de grens met Maleisië over het Kapuasgebergte.

Binnen deze bergarmen liggen de steden en stadjes die verderop in dit boek voor zullen komen. Pontianak is de grootste ervan, maar niet de oudste, en ligt aan de samenvloeiing van Kapuas en Landak. Pontianak is omstreeks 2000 een handelsstad van 360.000 inwoners in de Indonesische provincie Kalimantan Barat, waarvan het de hoofdstad is. De stad ligt op de evenaar net buiten de mangrove-

bossen van de kust. Hemelsbreed ligt de stad tweehonderd kilometer van de grens met Maleisisch Sarawak. Bijna alle verbindingen in het gebied gaan door de lucht of over de rivier. Er loopt maar een grote weg van circa honderd zestig kilometer van Pontianak naar Sinkawang in het noorden met een aftakking van een kleine driehonderd kilometer oostelijk naar Sekadau aan de bovenloop van de Kapuas. In dit gebied, dat met zijn grootste lengte en breedte van zeshonderd bij vijfhonderdvijfenvijftig kilometer zeer uitgestrekt genoemd mag worden, is het wegnnet ook nu nog bescheiden.

Hemelsbreed honderdvijftig kilometer ten zuiden ervan ligt aan zee aan een eenvoudige kustweg het stadje Sukadana, ooit zetel van een belangrijk sultanaat. Even klein maar ooit ook een belangrijk sultanaat is Sanggau, honderdveertig kilometer oostelijk aan de rivier de Kapuas. Nog bescheidener is nu het kustplaatsje Mempawah aan de grote weg Pontianak-Singkawang. Dit was vroeger een klein sultanaat tussen Pontianak en het rijk van Sambas in het noorden, een middelgrote stad die met name bekend is dankzij haar weefwerk. Het vroeger belangrijke Landak aan de gelijknamige rivier is ook al lange tijd geleden een heel klein stadje geworden.

‘De ligging van Pontianak aan de Kapoeas, ter plaatse waar deze de rivier van Landak in zich opneemt, is uiterst schoon. De hier 1200 voet breede rivier stroomt te midden van de op palen gebouwde huizen, die, voor zoover de Europeesche woningen betreft, door eene kunstmatige ophoging van den grond een klein tuintje rondom zich hebben en door vruchtbomen beschaduwd worden. Voor het overige bevat de op drassigen bodem te midden der wildernissen gelegen stad weinig merkwaardigs; bij springtij staan hare erven wel twee voet onder water. De houten Kraton van den Sultan ligt op den rechteroever; hij wordt omschreven als een streng gebouw dat zich door een gemetselden ringmuur van andere vorstelijke verblijven onderscheidt. Schepen, die de Kapoeas aan hare monding opzeilen en te midden der eenzame, stille wouden hunnen vaart vervolgen, passeeren ongeveer halfweg tusschen de stad en

de uitwatering der rivier de merkwaardige begraafplaatsen der Sultans, Batoe-lajang. Deze worden door een batterij beschermd en prijken met een aantal tomben, in ruwen Arabischen stijl opgetrokken en door welriekend geboomte omringd; vooral is de grafstede van den stichter van het vorstenhuis merkwaardig, die onder de heilige graven gerekend en met bedevaarten vereerd wordt.' Aldus professor P. van der Lith in *Nederlandsch Oost-Indië* in 1893.

Hoe groot het gebied van het vroege sultanaat Pontianak was, is moeilijk te omschrijven omdat de omvang ervan samenhang met de toevalligheden van oorlog en handel. In 1786 en volgende jaren werd het gebied de facto, maar zonder dat zulks uitgesproken werd, uitgebreid met Mempawah en we mogen aannemen dat dit ook gebeurde met delen van de rijkjes Landak, Sukadana en Tajan. Rond 1800 is Pontianak een brede strook langs de Kapuas tussen die rijkjes Landak, Sanggau, Tajan en Kubu. Pas in het tweede deel van de negentiende eeuw kunnen we spreken van een redelijk duidelijke omgrenzing van wat dan een zelfbesturend gebied is geworden en op een kaart van de Topografische Dienst van 1942 wordt dat bepaald door een lijn die in het westen langs Mempawah loopt, in het noorden langs de Engelse grens van North Borneo en aan het oosten met een grote boog Sanggau en Sekadau omvat, tezamen ongeveer de helft van de residentie.

Het begin

In de vroege achttiende eeuw was het sultanaat Sukadana aan de Borneose zuidkust van alle kleine staatjes het meest belangrijke, mede omdat het de regionale handel beheerste. Langs de kust noordwestwaarts gaande komen we in het relatief nieuwe staatje Mempawah dat in het binnenland grensde aan Landak, dat zijn bestaan te danken had aan de diamantwinning. Nog verder in het binnenland lag aan de Kapuas de staat Sanggau, waar veel goud gewonnen werd en die in de achttiende eeuw zijn naam ook aan de rivier gaf. Helemaal in het westen vlak bij de grens van het huidige Serawak lag het belangrijke sultanaat Sambas. De zuidwest-Borneose buitenlandse contacten strekten zich dankzij de locatie en hun handel al snel uit tot Java (Bantam), Brunei, Malakka en de door Buginezen beheerste gebieden Banjarmasin, Celebes en Riouw.

Het is als gezegd moeilijk aan te geven hoe groot de sultanaten in deze tijd waren, want de omvang en het belang van het rijk hing af van de politiek van individuele heersers. En van het succes van de eigen of van vreemde piraten aan de kust. Van de grilligheid van de volkeren en stammen in het binnenland in hun handeldrijven met de kustrijken. Van de komst in de goud- en diamantmijnen van Chinese arbeiders die het zich konden veroorloven steeds onafhankelijker van de lokale heersers op te treden. De invloed van de Europeanen in het gebied was ook een belangrijk element. Niets van dit alles is ongewoon of typisch voor dit gebied; de Borneose sultanaten deden in de achttiende eeuw wat Europese staten met veel ijver en inzet enkele eeuwen eerder hadden gedaan en, bijvoorbeeld in piraterij, ook toen nog deden. Veel van de geschiedenis van dit gebied is dan ook de geschiedenis van personen en van de sympathie of antipathie die zij voor elkaar voelden, net als eerder in Europa het

Away from the crowds

About the Sultanate of Pontianak
1771-1950

Robert Egeter van Kuyk

Introduction

August had been uncomfortably hot, perhaps hotter than usual. An indifferent sun and high humidity added to a feeling of uncertainty that many had because of all that had happened recently, as well as because of a most uncertain future. The city looked like a once beautiful lady who had come to ruin, but still kept some of her former grandeur. The white walls were dirty and flaking and some areas had a derelict air, with barbed wire or bamboo roadblocks and sandbagged guard points. Public transport started moving again, military vehicles were aplenty, but private car owners couldn't get enough petrol yet. There were flags out, ours, and another one of two colours.

This tension of heat, uncertainty and three years of malnutrition was omnipresent even though in the second half of August an unexpected bulletin proclaimed the Japanese capitulation and the return of peace. This was of course welcome news for us too, who lived behind the garden walls and the bamboo screens that closed our compound at Oud-Gondangdia Road in Jakarta, or Batavia as it was then called. Some of those who had passed the war years in our grandmother's house had left already, others made ready to look for relatives, or prepared to go to Europe or to Australia. People came and left in the house, for there was a housing shortage and grandma's family house was a large one. Up North towards city centre some established schools had come to life again, albeit in empty rooms without school banks or books – later I went to elementary school in one of the buildings. Yet amidst so many indications of a new start after horrible years, we began to see that if a war had ended, troubled times might still be ahead with revolts and freedom fighters, who were often enough difficult to distinguish from plain criminals.

Among those whose return we eagerly anticipated was my father, who had been a POW transported by way of Cilacap to Changi on Singapore, hence to Nonthaburi and Kanchanaburi on the Burma Railway in Thailand, and after two years to the coal mines at Fukuoka near Nagasaki on Honshu in Japan. From there he was taken to hospitals at Guam and in the Philippines. But all that we came to know only much later, for in this month of August 1945 the Red Cross told us that my father was missing, presumed dead. Therefore our primary question was what my mother should do as a beautiful single lady with a small child, alone and without a job? The family mansion offered shelter and warmth, but no income and considering the rising crime rate, there was less security than before.

Then a welcome invitation came unexpectedly our way. One of my mother's pre-war friends had heard of her predicament, and offered her a safe place well away from the *madding crowds* of Batavia. This generous host was one Max Alkadrie, who lived in the provincial town of Pontianak in the South-West of Borneo. Terrible things had happened there as well, but things were more quiet than on Java. Other friends of my mother arranged for her and her little son to fly in October by PBY Catalina flying boat of the Netherlands Navy to Pontianak, where we landed – watered? – on the quiet Kapuas River, that splits the town. Imagine the impact of such an adventurous event on a little boy of not yet four years, this flight of a few hours! I had settled down for the duration in one of the clear plastic blisters at port and starboard, suspended in the middle of the clouds high above the earth, with waves of frothy water coming over me when we left and touched down. That indeed was paradise! Not far from the sultan's palace we were given a wooden house on stilts to cope with the tides, with a rowing boat and above all a beautiful view of the river. The sultan himself I believe lived in the residency. For children's eyes, everything was there a garden to play in, full of wonderful moving cuddlies including monkeys and crocodiles. We played near the water, attached by a string to the nearest tree: I myself, little Chinese

and Dayak children, whose parents looked as frightening as they were nice and caring. Indeed, there were nice people everywhere, though they looked daunting with tattoos covering almost all of their body, as I saw much later, and their ears elongated by the weight of silver hangers. Pontianak itself was much like other provincial towns in the region, with a permanent smell of water and forest, and at night the voices of many animals. In the beginning I was a little afraid, eventually they made me sleep well.

We were to stay till February 1946, when my father came back after all, alive, but not much more than that. Apart from his clothes he owned the semi-precious stone of his signet ring, a small tin grease box that he had decorated, two little wooden statues, a latent leukaemia, but also a job with one of the Dutch shipping companies. Dad took us back to Java aboard, of all things, the Venezuelan steamer ss “El Libertador”, where we shared a tiny cabin that must have looked forbidding even to Spartans. For a generous three months we had been away from the noisy crowds, in Pontianak, and thanks to Max Alkadrie’s hospitality.

With this book we thank Max the sultan, the friend for his help and generosity, albeit somewhat belatedly. The history, nature and geography, the peoples that live in Pontianak, the Dutch colonial involvement or the economy of the South-West are subjects one does find, but *passim* in other documents, in particular regarding the pre-1942 years. In the 1945-1950 period the name of Pontianak is found more frequently. Its last sultan was not only the ruler of his sultanate, but also chairman of the regional co-operation council WBR and acting head of state of the Kalimantan Barat Special District of the United States of Indonesia. Thus attention was focused on his person and on West Borneo at large, rather than on one of the various autonomous principalities in the area.

The Netherlands Indies, now Indonesia, has always been an important subject in literature, scientific study, colonial documents and arts in the Netherlands from the moment it started as a commercial enterprise, continued as a colony, and ended with the birth of an independent nation at the end of 1949. Interest in the country grew after its independence, and every conceivable subject between the Japanese occupation and the hand-written cookery book of an Indonesian grandmother was considered worth of attention. Some areas like the Japanese occupation 1942-1945, fiction, remembrance literature, ego documents, the period of unrest 1945-1950 are well covered, though mostly with regard to the main islands of Java and Sumatra. The others, often called the Outer Districts or *Buitengewesten* in Dutch, are much less covered. We have to go through succession reports of one Colonial Service person to another, internal correspondence, or periodicals, or indeed try to interview those still around.

This brief book mostly keeps 1940 as its reference point because the sultanate was then at its apex. With the first Japanese bombardments of December 20 1941 the country started on its way into war, after the war into years of uncertainty before Independence, and after into total albeit temporary oblivion as all native states were dissolved by Decree of the Republik Indonesia government in 1950. From 1940 we look back to the foundation of Pontianak and beyond. This is not the result of original research; I owe my knowledge to real experts, others, and thankfully their shoulders support me. Any mistake is my own though.

Time & Space

Vast primeval forests behind the mangroves bordering the coast, a hilly landscape, somewhat cooler than the 30 centigrade at the coast with over 80% relative humidity and 200mm rain per month. Rare animals, an almost impenetrable interior where broad, slow rivers look like mythical animals themselves. It is what Borneo has looked like through many centuries now, a jewellery chest for the plants and the animal kingdoms and for ethnology, a world that literally overwhelms the visitor through all of his senses: plants and trees entangling him, unfamiliar sounds startling him, the smell of humid earth and rotting vegetation overpowering him.

Everything seems beyond measure. As a child you look around with big round eyes, for everything is new and unusual rather than intimidating; many years later I went through a Northern part of Amazonas and felt that I was of less importance than an ant or a snake. It is good to be made aware of that. Here must be the dwelling of many spirits and ghosts! The tangled masses of trees and plants make it impossible to find out where you are. And then there is the unsettling knowledge that some tribes around may feel like blow-piping a stranger, cut him up into steaks and entrecotes, and keep his skull as a talisman. The rivers are the only pathways through this jungle even though they are home to nasty animals like crocodiles. Thanks to this impenetrable shield and the rough terrain Borneo kept many animals safe, including the Asian elephant and the orang utan; people only settled down in any number at the coast and the estuaries. The disaster of deforestation would come much later, reducing the number and the species of animals, burning down ten times the area burned down in Amazonas, and

sometimes sending heavy clouds of smoke choking even Singapore and Malaysia.

The island of Borneo is some 744,000 km² in size. The North-South distance is equal to Amsterdam-Madrid, and the East-West distance equals Amsterdam-Gdansk. Until the Malaysian independence the North-West of the island was shared by Sabah under the North Borneo Company, the Principality of Sarawak under the British Brooke family, and the Sultanate Brunei Daressalaam under its own ruler. Netherlands Borneo consisted of the Residencies (districts) of East & Central Borneo and of West Borneo.

The Residency of West Borneo has a surface of 146,907 km² or four times the size of the Netherlands itself. From the Müller Mountains in the East, with the Kerihun as highest point at around 4,500ft, the land comes down gently to the coast in several valleys separated by hill ridges. The North Residency lies behind the Schwaner Mountains with its highest point at around 7,000ft in the Raya top, and the Kapuas Mountains separate this part from British Borneo.

Embraced by the arms of these mountains we find the towns that will be mentioned in this book. The biggest, and the capital town of the Residency and of the later province of Kalimantan Barat, is Pontianak at the confluence of the Kapuas and Landak Rivers with around 360,000 inhabitants in 2000. The town is just short of the mangroves area of the coast, just 200 kms from Sarawak as the crow flies. Yet most of the traffic in this area goes either by air or by river. There is just a single main road of around 160 kms to Singkawang in the North with a branch of some 300 kms to Sekadau on the upper reach of the Kapuas.

Just 150 kms South as that crow flies there is a second class coastal road to the small town of Sukadana, once an important sultanate, the same size and historical importance as has Sanggau, 140 kms

to the East of the river. The coastal town of Mempawah, in 1940, is still more modest though it once was an important nation between Pontianak and the realm of Sambas to the North, known for its excellent weaving. Finally there is a small town called Landak (which seems to mean Porcupine) on the Landak River.

“The area of Pontianak on the Kapuas river where the Landak river meets it, is quite beautiful. The river is here around 1200ft wide and runs between houses built on stilts as well as others, of Europeans, which are built on small mounds that usually show a small garden and have fruit trees for shadow. Otherwise the town, as it is built on marshy ground and is surrounded by forest, has little to offer; when the tide is too high, all gardens are under about two feet of water. On the right bank of the river is the Sultan’s mansion, which is described as a stern unadorned building separated by a low enclosing wall from the other royal buildings. Ships that sail up the Kapuas and pass between the silent green walls of forest, find halfway the town and the Landak river the interesting cemetery of the Sultans called Batoe-lajang. It is defended by guns on their emplacement. On it are found tombs in rough Arabic style and with Arabic inscriptions under sweet smelling trees, especially the tomb of the founder of the Pontianak ruling house, that is considered to be a holy tomb worthy of pilgrimage.”

Thus the Leyden University professor P. van der Lith writes in 1893.

The actual size of the Sultanate of Pontianak in its early days is anybody’s guess. It much depended on successes in trade and warfare, if not downright occupation as in the case of Mempawah in 1786, and we may safely assume that parts of Landak, Sukadana and Tayan also found their way to Pontianak. Around 1800 the latter is a broad, sizable stretch of land centring on the Kapuas River, but its genuine borders may be found only at the end of the 19th century as well as again later on a December 1942 Topographical Service map. This map shows the border of the autonomous sultanate through

Mempawah, following the North Borneo border, Eastward including Sanggau and Sekadau, and suggests that Pontianak covered about half of the West Borneo area.